

Slavica Šikovec

Šipon je avtohtono ime, ni pa avtohtona sorta

POVZETEK

Bela vinska sorta ŠIPON je bila k nam prinesena iz severne Italije- Piemonte, za časa pohoda rimskih legij, preko našega ozemlja, proti severu Evrope. Zaradi boljše oskrbe vojske z vinom, so Rimljani pospeševali vinogradništvo, lepega dela Evrope. Sorta **FIORI MONTE** je prav na območju ljutomerskih hribov našla ekološke danosti kjer je lahko trta optimalno razvila svoj genski kakovostni potencial; saj je vino kot »**Echte Luttenberger**« (Žlahtni Ljutomerčan) bilo na dvorih Avstrije, zelo cenjeno .

Leta 1948 so vsa državna vinogradniška posestva pri nas pričela s *pozitivno nato negativno in končno s klonsko selekcijo*. **Klone odlikuje visoka rodnost**, ki jo je potrebno regulirati z manjšo obremenitvijo trte, pri rezi, če želimo pridelati vino vrhunske kakovosti. **Zato pa sorta ŠIPON ni avtohtona sorta ampak je ŠIPON ORIGINALNO NAŠE IME**, ki ima korenine v vzklikih »si bon,« francosko govorečih Križarjev. To so domačini zaselka Jeruzalem osvojili kot **ŠIPON**.

Ključne besede: bela vinska sorta šipon.

V stari literaturi je ŠIPON poimenovan s številnimi sinonimi: Luttenberger, Echte Luttenberger (žlahtni Ljutomerčan), pošip, poščip, mosler, furmint (Madžarska), moslavac (Hrvaška).

Sorta ŠIPON je v prvem uradnem *trsnem izboru* v času Avstro - Ogrske monarhije bila **navedena MOSLER**. Ta trsni izbor je pripravil **Stiegler** 1904 ga dal v diskusijo ter ga je leta 1905 v nemškem jeziku izdal R. Zweifler. V slovenščino je TRSNI IZBOR prevedel I. Bele, v prvi polovici 20. stoletja in za sorto MOSLER uvedel ŠIPON s pripombo, da je ime iz prleškega dialekta. Danes vemo, da ni to naša avtohtona – samonikla sorta, kar so trdili štajerski vinogradniki, v osemdesetih letih dvajsetega stoletja, avtohtono je ime ŠIPON. Trta je k nam prišla za časa **rimskega imperija** iz Italije, kjer jo poznajo pod imenom FIORI MONTE in je našla prav na hribih, današnjega podokoliša Ljutomer – Ormož terroiar, ki ji je najbolj odgovarjal, da je lahko razvila svoj kakovostni genski potencial.

Ime ŠIPON so ji dali ožji prebivalci, živeči okrog zaselka Jeruzalem, za časa KRIŽARSKIH POHODOV, ko so francosko govoreči KRIŽARJI navdušeni nad kakovostjo vina, vzklikal »si bon«, kar so domačini izgovarjali ŠIPON.

Poreklom spada trta v skupino sort Proles pontica. To pomeni, da je bila sorta v davni preteklosti prinesena v Evropo iz Azije – Črnomskega bazena, preko Italije, kje jo poznajo kot staro sorto na vinogradniškem področju Piemonte.

Ozemlje Slovenije je zgodovinsko spadalo v Keltsko noriško kraljestvo, ki so ga Rimljani vojaško obvladovali po letu 16 pr. Kr. Večji del, sedanjega našega ozemlja je bil sestavni del Rimske države, manjši severo-vzhodni pa pod vojaškim protektoratom. Iz zgodovine vemo, da so vojaške legije bile redno oskrbovane z vinom, zaradi boljšega zdravja. Zato so Rimljani, da bi imeli krajšo pot oskrbe z njim, povsod širili vinogradništvo.

Naš pripovednik, dramatik in dramaturg Tone Partljič je ob priliki obiska pariškega vojaškega muzeja, dogajanja o Križarjih

na našem ozemlju, hudomušno povzel, z objavo v sobotni prilogi DELA 2004, kot pismo očeta Jeana Jebela iz prleškega Jeruzalema, sinu Jacku Jabelu leta 1101.

»Dragi sin! Kot veš sem pred 6 leti skupaj z drugimi odšel na pot na katero nas je pozval presveti papež Urban II. Na krvavo in križevo pot smo se odpravili, da bi osvobodili Božji grob v Jeruzalemu, ki mu preti, da pride v roke krivovercem. Napotili smo se polni zanos, poleg meča smo si nosili križe in povsod so nam rekli KRIŽARJI. Pot je bila dolga in težka in po nekaj mesecih smo ostali brez obutve, hrane, raztrgani in izmučeni. Naši vojaški voditelji so nas preganjali. Nismo več hoteli naprej, pa so nam obljubljali: »Ko boste prišli v Jeruzalem, bo teklo vino v potokih, svinjskih klobas bo več kot hrušk in jabolk, saj je znano, da krivoverci ne jejo svinjine. In žensk!« To nam je dalo novega zagona. Že na koncu moči smo prišli na hrib poln vinskih goric in trsov. Vino je bilo najboljše. Klobase mastne. In ženske? Takih ni na svetu! Lepe, okrogle, dobrosrčne in radodarne! Vsi smo vzklikali: »Tu je Jeruzalem! To je Božje mesto!« In mnogi nismo hoteli naprej. Jaz sem ostal pri neki vdovi z imenom Ana. Ima trsje, vino je pa res »si bon«, ona mu pravi šipon. Jem, pijem, ljubim. Delam v vinogradu! Sem v Božjem kraju Jeruzalem! Oprosti, ker se ne bom več vrnil in prosim te, da to obzirno poveš svoji materi, suhoritni Eluisi.« tvoj oče Jean Jabel.

Skozi več stoletij so k slovesu ljutomerskih vin, sorte šipon, veliko prispevali avstrijski vladarji. Znano je, da je vino Echte Luttenberger veljalo kot vino avstrijskih dvorov. Pred več kot 400 leti (1678) je dvorni kartograf Georg Mattheus Vischer (1628 – 1696), k zemljevidu Vojvodine Spodnje Štajerske dodal alegorijo (slavospev) o visoki kakovosti Luttenbergerja. Ilustrirana je z bradatim možem, z otroki in angelci, kateri nevezan prevod je kako se reka Mura sporeka z drugimi rekami: Ren, Mosel, Main in Donavo , pa še z vsemi drugimi, nobena nima vina kakšno je moje. Luttenberger , z vencem zmage prvi je v deželi.

Zaradi vdora Turkov in pozneje Krucev so obstoječi vinogradi utrpeli veliko škodo. Ponovni razcvet je doživelo

vinogradništvo pri nas šele v obdobju fevdalizma, ko so tuji fevdalni gospodje spet dali krčiti gozdove in obnavljati s pretežno s trto sorte ŠIPON.

Muelle, v svoji knjigi (1862) opisuje, da je » Luttenberger Wein« izredno cenjeno vino, zlasti iz pozno trganega grozdja – »Ausbruch« (jagodni izbor) sorte Mosler, danes Šipon. Ista sorta pa na težki in hladni zemlji ali prezgodaj potrganega grozdja, da slaba, tanka in kislina vina. Že takrat so vedeli, da je Mosler – danes šipon, sorta, ki je izredno občutljiva na pozebo. Pri nas spomladi prva odžene in v jeseni grozdje pozno dozori. Rabi proti spomladanskim pozebam čim bolj zaščitene lege. V naših vinogradih je Muelle našel tudi slabo obdelane in zanemarjene vinograde. Opisuje, da imajo vinogradi avstrijske krone, ki rodijo odlično vino – »Ausbruch«, le po grozd ali dva na trto. Pri večji rodnosti in močno zapleveljenih vinogradih pa obratno; tanka, kislina vina.

Res je, da je v vinogradih na prelomu devetnajstega v dvajseto stoletje že razsajala pri nas nova bolezen trt oidij, malo pozneje peronospora, in za dodatek še trsna uš, prenesena v Evropo iz Amerike, s ameriško trto. Evropski žlahtni vinski trti Vitis vinifera sativa je grozil propad.

Zato mislim, da so takrat še neobvladljive bolezn trte, oidij in peronospora, bile vzrok slabega stanja vinogradov, ne pa malomarnost in ne prizadevnost vinogradnikov, kot navaja Muelle v svoji knjigi. Posledično je naš vinogradnik- lastnik in tudi obdelovalec nemočno, z žalostjo opazoval propad vinogradov in skromen pridelek, katerega je tako ali tako s težavo prodal.

Za časa Avstro - ogrske monarhije so na našem ozemlju večinoma bili lastniki vinogradov graščaki in Cerkev, ki niso sami obdelovala vinogradov, ampak so za to najemali viničarje, ki so obdelovali vinograde z dodatno najeto delovno silo, po navodilih t.i. preddelavcev. Ti pa so bili premalo strokovno izobraženi in nezaupljivi do novih strokovnih sporočil. Po uničenju že tako oslabljenih vinogradov zaradi bolezn in trtni uši, je Avstro - Ogrska monarhija za celotno spodnjo Štajersko naredila veliko: rajonizacijo z določitvijo vinogradniških okolišev s sortimentom. Obnovo so podprli s finančnimi donacijami in s poimenskim imenovanjem strokovnjakov, ki so prizadevno sodelovali pri obnovi. Za vinograde so bile izbrane le dobro preizkušene lege z upoštevanjem sprejetega trsnega izbora in s trtami cepljenimi na ameriško trto, odporno proti trtni uši. Za Štajersko sta bila uradno od države imenovana, kot odgovorna strokovnjaka pri obnovi Stiegler in Puklavec. Registrirani obnovljeni vinogradi, pred drugo svetovno vojno, v Dravski banovini so na območju današnje Podravske in Posavske vinorodne dežele, brez Primorske merili **24.907** ha. To je znatno več kot so današnje skupne vinogradniške površine v Sloveniji, vključno s Primorsko **16.500** ha.

Iz potrebe po strokovnem izobraževanju, po prvi svetovni vojni, je bila pri narodni vladi v Ljubljani ustanovljena samostojno vinarsko nadzorstvo za spodnjo Štajersko.

Po statističnih podatkih leta 1873 je bil **šipon** prevladujoča sorta Štajerske, zlasti današnjega podokoliša Ljutomer – Ormož. Sredi 20. stoletja je bila z njim zasajena skoraj tretjina vinogradniških leg. Danes pripada prvo mesto laškemu rizlingu.

Kje je vzrok za zmanjšanje obnove vinogradov s sorto šipon?

Sorta zahteva zračne, zaščitene lege in srednje težka tla, ima dolgo vegetacijsko dobo, z ranim odganjanjem spomladi in poznim dozorevanjem grozdja v jeseni. Je zelo občutljiva sorta na zimske in spomladanske pozebe.

Pri obnovi po 1945, ko se je spremenila vinogradniška tehnologija in lastniška struktura, (nacionalizacija, agrarni maksimum, viničarski zakon ...)so nastajala državna vinogradniška posestva.

Ministrstvo za kmetijstvo je 1948. izdalo odlok vsem Okrajnim ljudskim odborom (OLO), da morejo na svojih vinogradniških območjih pristopiti k **mikrorajonizaciji vinogradov**. Bili smo na pragu druge splošne obnove. OLO so morale imenovati tričlansko komisijo, sestavljeno iz vinogradniškega strokovnjaka, geodeta in domačina, ki je poznal teren. K temu so prav v Ljutomeru pristopili med prvimi in opravili ogled vseh parcel, vnesli v katastrske mape meje za **okoliš in ožje okoliše** ter pripadajoče parcele s površinami, ki so bile klasificirane v tri kakovostne razrede in z evidentirano obstoječa sortnostjo: čisti nasadi, mešani in hibridi, ki so se morali pri obnovi izločiti.

Zaselek Jeruzalem ni imel svoje katastrske občine. **Prvič so okrog zaselka združili vse** vinograde, in uvedli »**vinogradniški ožji okoliš JERUZALEM**« s 120,64 ha vinogradov iz treh sosednih katastrskih občin. Po končanem ogledu na terenu in zapisnikih je bilo potrebno te podatke sešteti in urediti, prenesti iz katastrskih map na fotokopije, za pripravo vinogradniških zemljevidov v merilo 1:25000 z vrisanimi plastnicami, klasificiranimi površinami, da bi podatki služili pri obnovi vinogradov.

Obnova se je prvič pričela na strmih legah, na terasah. Terasa so zbudile v strokovni javnosti veliko diskusije. Ker so bile osnove zemljevidov specialke, je bilo potrebno imeti dovoljenje vojaške vrhovne komande Beograda. Katedra za vinogradništvo in vinarstvo BF je sicer to dovoljenje za izdajo teh zemljevidov dobila, za potrebe obnove vinogradov, vendar s pripombo, da zemljevidi ne smejo iti v javno prodajo.

Komisije vseh treh vinogradniških dežel so svoje delo na terenu opravile, vendar so podatki dveh dežel: Posavje in Primorje ostali neobdelani, v arhivih OLO.

Pri obnovi vinogradov je bil imperativ komasacija in intenzifikacija:

- večje med vrstne in vrstne razdalje. S tem manjše število trt in večja obremenitev le-teh.
- srednja visoka ali celo visoka vzgoja trt; trte se je dvignilo od tal, s tem pa so se pojavile težave z alkoholnim vrenjem.
- intenzivno gnojenje, bujna rast, s tem pa povečana nevarnost za gnilobo.

Sorta **šipon** ne razičara v količini pridelka, ker rodi obilno, odvisno od rezi ampak razičara, pri močni obremenitvi trte, posledično v kakovosti vina. Dobimo mošt z malo sladkorja in visoko kislino. Pri veliki obremenitvi trt je do sladkanje mošta skoraj obveza ne izjema. Na srečo so vinogradniki kmalu ugotovili, da je šipon sorta, ki ne prenese velikih obremenitev in da nam noben vinifikacijski postopek ne more v kleti

nadoknaditi tega, kar lahko trta nudi grozdu pri mali obremenitvi.

Sorta šipon, podobno kot laški rizling, lahko dajeta ob visokih pridelkih le namizna vina, ki so tanka, izstopajoče kiselkasta in skoraj redno potrebujejo pomoč do sladkanja. Za obe sorti velja, da z do sladkanjem lahko zvišamo samo alkohol, ne pa vsega drugega, kar pri mali obremenitvi lahko trta podari grozdu.

Izkušnje so najboljša šola! To je res, toda trta je več letna rastlina in vseh napak narejenih že pri zasaditvi trte npr. pretežka zemlja, proti posebam nezaščitenega lega, prevelike med vrstne in vrstne razdalje; zato po hektarju premalo število trt, ki imajo pri intenzivnem gnojenju bujno rast, z veliko nevarnostjo za težko obvladljivo gnilobo, se ne da pozneje povsem popraviti. Pa vendar se lahko z manjšo obremenitvijo trte pri rezi, s skrbnimi zelenimi deli (pletev, vršičkanje) in polno fiziološko zrelostjo ali prezrelostjo grozdja, pridelajo vina, ki spadajo v okolišu »ŠTAJERSKA SLOVENIJA«, zlasti v podokolišu »LJUTOMER-ORMOŽ«, v vrh kakovostne piramide.

Danes na začetku 21. stoletja se zlasti pri nas zmanjšujejo vinogradniške površine. Ob vstopu v EU 2004 smo imeli registriranih 21.500 ha in smo zaradi primerljivosti z EU izgubili 5.000 ha vinogradov, ne zato, da bi vinogradi bili na neprimernih legah ampak zaradi razdrobljenega malega lastništva vinogradov izpod 0,3 ha. Smatrala sem, da bi naši pogajalci te površine morali obraniti, saj so pri nas zgodovinska posledica sistema. Po drugi svetovni vojni smo imeli agrarni deset hektarski maksimum, viničarski zakon, razlastitev veleposestnikov in Cerkve, komasacijo itd. Tako da so ostale v zasebni lasti samo številne male vinogradniške površine. Danes se na večjem delu Štajerske, kljub optimalnim naravnim danostim za vinogradništvo, vinogradi opuščajo in ne obnavljajo. Sicer pa prilika zamujena, ne vrne se nobena...in pohvalno je, da se vinogradi v podokolišu Ljutomer - Ormož, obnavljajo. Problem pa je, da je prizadeti mali zasebni vinogradnik, ki kot kooperant kleti, ne dobi redno izplačila za svoj pridelek, čeprav sta bili Ljutomerska in Ormoška klet zgrajeni za to, da jeseni odkupita oz. prevzameta pridelek okoliških malih vinogradnikov.

Danes smo na Jeruzalemu, ki so mu dali ime Križarji in kjer se je rodilo ime za naš šipon. Tu v Prlekiji živenci ljudje, imajo ljubezen do trte, v genskem zapisu. Četudi jih življenje odnese v svet, se vsaj v mislih radi vračajo, najraje pa s kozarcem dobrega vina spominjajo in nazdravljajo.

IN HONOREM DEI et IN HONOREM VINI!

Literatura

1. S. Šadl, Diplomsko delo »Obnova vinogradništva v Ljutomersko – Ormoških gorica«, 1954.
2. M. Veselič, S. Šikovec, F. Stanjko : Ljutomersko – Ormoške gorice, Vinogradniški zemljevid, 1958.
3. S. Šikovec: Ljutomersko – Ormoške gorice, vinorodni okoliš, ki spada v kakovostni vrh. V knjigi »Ljutomer osrčje Prlekije« str. 171 – 175, Ljutomer 2006.
4. Slavica Šikovec »Vino pijača doživetja« Knjiga 1996.